

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Силвия Николова Александрова**
член на Научното жури за защита на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема

**„Еволюция на съпротивата и опозиционните движения
срещу военната диктатура в Бразилия - 1964-1985 г.“**

Докторант: **Кремена Георгиева Костадинова-Диащ**

Научна област: **2. Хуманитарни науки**
Професионално направление: **2.2. История и археология**
Научна специалност: **Нова и най-нова обща история (Съвременна история)**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Исторически факултет
Катедра „Нова и съвременна история“

Данни за дисертанта и докторантурата

Кремена Георгиева Костадинова-Диащ е възпитаник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 2007 до 2011 г. тя е студент в специалност „Португалска филология“, образователна степен „Бакалавър“, във ФКНФ на университета. През 2016 г. колегатата Диащ е приета в магистърската програма „Кризис, конфликти и дипломация в световната политика XVI – XXI в.“ на Исторически факултет на СУ. Завършва обучението си по програмата с магистърска степен (МА) през 2018 г. От 01.02.2020 до 01.02.2023 г. тя е редовен докторант в ДП „Нова и най-нова обща история (Съвременна история)“ към катедра „Нова и съвременна история“ на СУ „Св. Климент Охридски“ с тема на дисертационен труд „Еволюция на съпротивата и опозиционните движения срещу военната диктатура в Бразилия - 1964-1985 г.“ и научен ръководител доц. д-р Гергана Алексиева. От 2014 до 2022 г. колегатата Диащ е била хоноруван преподавател в КИП при ФКНФ на СУ. Работила е като консулски служител в посолството на Бразилия, гр. София.

Като докторант към катедра „Нова и съвременна история“ Кремена Диащ е положила успешно всички изискуеми по Правилника за придобиване на

научна степен „доктор“ изпити и е изпълнила всички предвидени в учебния ѝ план задачи и ангажменти. На 2 декември 2025 г. дисертацията е обсъдена на заседание на Катедрения съвет (КС) на катедра „Нова и съвременна история“ и с решение на КС (Протокол №3/25.12.2025) е стартирана процедура по публична защита на дисертационния труд.

Кремена Диаш владее португалски, английски и испански език.

Данни и оценка за дисертацията, автореферата и научните публикации.

Представеният за защита дисертационен труд е свързан с един от най-драматичните и изпълнен с кризи периоди от съвременната история на Бразилия – периодът на военната диктатура в страната 1964 – 1985 г. Изследването на зараждането и еволюцията, успехите и провалите на опозицията и активната съпротива срещу диктаторския режим в Бразилия в продължение на две десетилетия е амбициозно научно начинание, за избора на което поздравявам както дисертанта, така и нейния научен ръководител.

Общият обем на дисертацията е 402 стандартни страници (формат А4), от които същинското изложение обхваща 384 страници, а останалите имат помощен характер. В структурно отношение дисертационният труд е изграден добре и следва наложилите се като академичен стандарт за докторски тези по история увод, три глави и заключение, допълнени с библиографска справка и приложения.

В методологическата част на **Увода** са формулирана тезата, целта и задачите на изследването, както и неговите обект и предмет. Хронологическите рамки на дисертационния труд – 1964 – 1985 г. са правилно определени, тъй като дефинирания от тях период представлява цялостен и логически завършен исторически цикъл, в който премахването на демократичните механизми на управление, ограничаването на гражданските свободи и безжалостният репресивен апарат на военния режим създават база и мотивация за разгръщане и еволюция на различни форми на съпротива. Авторът предлага и вътрешна периодизация, представена като три етапа (фази – с. 6): 1964–1968 г., 1968–1977 и 1977-1985 г. Без да отхвърлям това вътрешно периодизиране, смятам, че би било от полза на изследването да се посочи, че в историографията все още има дискусии по този въпрос. Например: в Увода (с. 6) и в заглавието на Втора глава

дисертантът определя като етап на „Оловните години“ периода 1964 – 1977 г. Ако долната граница е като цяло безспорна в литературата, то с горната граница нещата не стоят така и според мен колегата Диаш би трябвало да посочи и алтернативните гледни точки. Още повече, че в съдържанието и въведението към дисертацията, както и в заглавието на Трета глава (с. 257) като трети изследван от автора период се посочва 1977 – 1985 г., но в описанието на структурата на труда на с. 12 от въведението и на с. 7 от автореферата, като долна хронологическа граница на проблематиката на Трета глава се посочва 1974 г.

Темата на дисертацията е много благодатна от гледна точка на възможност за интердисциплинарно изследване и използване на полиметодологичен инструментариум на проучване и анализ, което е отразено и в посочените от автора на с. 7 методи на изследване. Уводът предлага също преглед на използваните източници и сбит историографски обзор с изложение на трите теоретични течения в „историографския дебат“ (с. 11) по темата. Авторът формулира научните приноси на труда си на с. 13.

В структурните рамки на увода е включено **Въведение**, което проследява политическата ситуация на континента (предполагам, че се визира Южна Америка) и предпоставките за военната диктатура в Бразилия. В обособените две части се разглежда цялостната ситуация в Латинска Америка и конкретното развитие и проблеми на Бразилия от началото на 30-те до началото на 60-те години на XX век. И двете части предлагат изобилие от информация – факти, събития, имена, партии и политически движения, които будят уважение към огромната преводаческа дейност на автора (това впрочем е валидно и по отношение на целия труд). В същото време въведението създава впечатление за леко хаотичен наратив без ясно структуриран анализ, който да подпомогне ориентирането в изобилната фактология, да посочи най-съществените процеси и събития от разглеждания период, и да очертае тяхната значимост за изясняване на темата на дисертацията.

Дисертантът успешно изтъква липсата на монолитен анти-Гуларт фронт в бразилската армия в периода преди преврата от 1964 г., като показва, че опозицията срещу президента не е нито единна, нито единодушна. Колегата Диаш заслужва признание и за това, че неколккратно прави паралели между събитията в Бразилия и по-широките регионални тенденции, което показва, че бразилските събития и отклоняването от демократичните форми на управление

в периода 1964 – 1985 г. отразяват не само специфичните за Бразилия обстоятелства, но и процеси, които са общи за цяла Латинска Америка. Не приемам обаче някои твърдения на дисертанта, като например това на с. 35: „В продължение на тридесет години популизмът е доминиращият [sic] вариант на национализма.“ Първо, не става ясно точно за кои 30 години става въпрос (предполагам за 1930 – 1964), и ако това са годините, то управлението на Еурико Дутра, или времето на Жуселино Кубичек например, трудно може да се определят като популистки. Но ако оставим това настрана, характеризирането на популизма като „доминиращ вариант на национализъм“ за мен е концептуално проблематично. Прави също впечатление, че редица бележки към текста съдържат неточни, а в някои случаи дори подвеждащи (особено като се има предвид, че владеещите португалски език сред българските историци, познаващи в дълбочина проблематиката, не са много) цитирания на използвани източници.¹ Поради това смятам, че текста на въведението показва склонност към уповаване по-скоро на опосредствено представяне на тези, анализи и обобщения, отколкото на личен прочит и критичен анализ в името на по-ясно, компактно и четивно изложение.

Същинската част на дисертацията в нейните три глави, дава обилна информация: за установяването на военната диктатура и първите прояви на опозиция срещу нея; за репресиите и еволюцията на съпротивата срещу режима в т.нар. „Оловни години“; за спецификите на бразилското „икономическо чудо“ и връзката му с активизирането и формите на противопоставяне на диктаторския управленчески модел; за икономическите, политически, идеологически и социо-културни промени и изяви на борба срещу диктатурата, предпоставили нейната ерозия и окончателното ѝ рухване. Текстът отразява адекватно проблемите на съпротивата срещу режима в различните периоди на съществуването му, драмата на разделението и невъзможността за координирани действия в защита на демокрацията в страната и ролята и еволюцията на отделните центрове и индивидуални лидери на съпротивата. Особено стойностна, според мен, е интердисциплинарната изследователска работа в Трета глава и отразяването на потенциала на културата в различните ѝ форми на изява да мотивира и активира колективна борба за политическа

---

¹ Запазвам си правото, ако дисертантът желае, по време на публичната защита да посоча конкретни примери за неточни цитирания.

промяна. След интензивната критика на ролята/помощта на САЩ за идването на власт на военната диктатура в Бразилия, очаквах да открия коментар за отношението на СССР (все пак става въпрос за периода на Студената война в глобален план) към борбата срещу диктаторския режим. Не открих такъв. Всъщност като цяло смятам, че в изследователския труд липсва сериозен поглед към ролята на външните фактори за падането на диктатурата в Бразилия.

Заключението обобщава убедително фактологичния и аналитичен материал и адекватно извежда основните констатации и изводи на дисертацията.

Бележки и препоръки

Доколкото дисертацията касае малко позната в България проблематика, смятам, че е задължително имена на личности, названия на партии, движения, организации, коалиции, институти, вестници и т.н. да бъдат дадени, поне при първото им използване, не само на български, но и на оригиналния португалски език. Това е не само въпрос за уважение към читателя, но и академичен стандарт за подобен тип разработки. Също така задължителен, според мен, е за съжаление липсващият в дисертацията списък с използваните в текста съкращения. Той би спестил затруднения в проследяването на многобройните използвани в текста абривиатури и акроними, които са от основно значение за изследването на военната диктатура в Бразилия и борбата срещу нея. Присъствието в текста на оригиналните португалски имена и названия, както и на азбучен списък на съкращенията, би спестило объркване, причинено не само от множеството абривиатури, но и от комбинирането от дисертанта на пълно название, въведено само на български език, следвано от абривиатура/акроним, съобразени с оригинала на португалски език. Само като илюстрация на казаното: в използваното на с. 103 название „Национален алианс за обновление (АРЕНА)“ акронимът ARENA следва оригинала Aliança Renovadora Nacional, но последният не е посочен. При това липсва унифициран подход, защото използваната за бразилската комунистическа партия абривиатура БКП (вж. с. 29 и др.) следва българския вариант на названието, а не предпочитания в други случаи вариант, следващ португалския оригинал – ПСБ (Partido Comunista do Brasil – PSB). Необходимостта от списък на абривиатурите се демонстрира и от въвеждането на места в текста на абривиатури, които не са предхождани от пълно изписване на название и читателят трябва да гадае значението им (например ДООИ-КОДИ на с. 97, изписвано впрочем и като ДООИ-Коди на други

страници, или ДОПС от с. 122). Налице са и други неточности, които спазването на академичните стандарти би спестило. Например на с. 127 се коментира „групата Колина“, отразена погрешно като „Комитет за освобождение на националните интереси“. В случая става въпрос за акроним/абривиатура (COLINA или CoLiNa) на „Comando de Libertação Nacional“, което в превод на български език е „Командване за национално освобождение“.²

Използваната от дисертанта **интерпретативна литература** е почти изцяло на португалски език (изключение са позоваванията на 6 публикации на колеги от СУ). По мое мнение запознаването с и използването на изследвания и на английски език (който колегата Диаш ползва), би обогатило съществено не само историографския обзор, но и работата по темата. Ще си позволя три илюстративни примера в това отношение: „Докато отmine бурята: Политиците, демокрацията и краят на военната диктатура в Бразилия“ на Браян Питс (**Pitts**, Bryan. *Until the Storm Passes: Politicians, Democracy, and the Demise of Brazil's Military Dictatorship*. Oakland, CA: University of California Press, 2023.); „Бразилия отделно: 1964 – 2019“ на Пери Андерсън (**Anderson**, Perry. *Brazil Apart: 1964 - 2019*. London and New York: Verso, 2019) и „Не можем да останем безмълвни: опозицията срещу бразилската военна диктатура в САЩ“ на Джеймс Грийн (**Green**, James N. *We Cannot Remain Silent: Opposition to the Brazilian Military Dictatorship in the United States*. Durham and London: Duke University Press, 2010³). Ако изключим две публикации – на Г. Алексиева и Б. Митева, в текста липсват позовавания на изследователски публикации в специализирани академични издания, голяма част от които вече са лесно достъпни онлайн и биха обогатили значително анализа и представянето на различни гледни точки по изследваната проблематика. Ще посоча за пример публикациите на английски език на Вернър Беър за бразилското „икономическо чудо“, а предполагам, че на португалски език има още много, и много повече от тези на английски език, статии по проблематиката на дисертацията.

Макар дисертантът да разглежда темата от доминиращата понастоящем, поне в нашата част на света, ляволиберална, а на моменти чисто лява, позиция, все пак колегата Диаш би могла да представи, поне в историографския обзор и за неговите цели, някои изследвания на съветската/руската историография, в

---

² По-късно в текста - с. 212 и др. - се използва правилният превод на названието „Командване за национално освобождение“, без да се споменава абривиатурата, използвана на с. 127.

³ Превод на заглавията С.А.

която дълго време съвременното (разбирай през XX век) развитие на латиноамериканските страни, заема важна позиция.⁴

Много сериозни са резервите ми по отношение на спазването от дисертанта на академичните стандарти при **цитиране и библиографско описание на използваните източници** – както първични, така и вторични.

В историографския обзор (с. 9) и в раздела „Мемоари“ на библиографията (с. 397) е включена книга, представена като мемоари на Ернесто Гейзел: „Ernesto Geisel – São Paulo, 1997“. Ако оставим настрана непълното и неточно описание на книгата, което затруднява идентифицирането ѝ, трудът, който дисертантът визира, вероятно е: D’Araujo, Maria C. and Castro, Celso. (Eds.). Ernesto Geisel. Rio de Janeiro: Fundação Getulio Vargas, 1997. Включването му в раздел мемоарна литература е спорно, тъй като Гейзел не оставя лични мемоари или автобиография. Книгата включва транскрипция и научна редакция на обширни интервюта на бразилския президент и е подходяща като първоизточник, но грешките в описанието ѝ (включително некоректно посоченото място на издаване) пораждат съмнение за опосредствено използване. Библиографски непълни или неточни са и описанията на други две, посочени от дисертанка като мемоарни, книги. В заглавието на мемоарите на сина на президента Жоао Гуларт (Жоао Висенте Гуларт) на с. 397 **Goulart, J. V., Jango e Eu** е пропусната частта „memórias de um exílio sem volta“. Следващото заглавие - **Golbery do Couto e Silva, Conjuntura Política Nacional O Poder Executivo e Geopolítica do Brasil, Brasília, 1967** е некоректно описано, тъй като: 1. не става въпрос за мемоарна литература, а за подборка от есета; 2. Такова заглавие съществува, но книгата е издадена през 1981 г. През посочената в библиографията 1967 г. има книга на ген. Силва, но заглавието е „Geopolítica do Brasil“ и тя е публикувана не в столицата Бразилия, а в Рио де Жанейро. Отново, подобни грешки и създават впечатление, че докторантът не е ползвал посочената литература като източникова база. Още повече, че и трите включени в раздела книги, присъстват само в историографския обзор на с. 9, но липсват препратки към тях в същинската изследователска част на дисертацията.

---

⁴ Например трудът на Юрий Антонов „Бразилия: армия и политика“ (Антонов, Ю. Бразилия: армия и политика Москва: Наука, 1973); обобщаващото изследване на Анатолий Шульговский „Армия и политика в Латинской Америке“ (Шульговский, А. Армия и политика в Латинской Америке. Москва: Наука, 1979) и др., както и текуща периодика по проблемите на Латинска Америка на руски език.

В дисертационния труд са използвани като източник докторски дисертации, които не са издадени като книги и следва да бъдат описани по надлежния за този тип вторични източници вид (Виж напр. дисертационния текст на Леонардо Мораес, използван на с. 19 и описан в бележка 32 и в библиографията към настоящата дисертация). Изискването за надлежно описание се отнася и за всички източници – документални и интерпретативни, които са налични в pdf формат и са дигитално копие на книжния вариант. Доколкото в тях присъства пагинация, съответстваща на оригинала, препращането към текстовете, без да се посочват конкретни страници, не отговаря на академичните стандарти за докторска дисертация и не позволява проверка на достоверността на цитирането. Няколко примера: **бел. 312** на с. 130 съдържа линк, препращащ към дигитално копие на сборник доклади от конференция, който не е описан според изискванията за такъв вид източник, не са посочени и конкретни страници; **бел. 313** на с. 131, препраща към дигитално pdf копие на първи том от доклад на „Национална комисия за истината“, но отново в цитирането липсват конкретни страници, както и годината на издаване - 2014); **бел. 431** на с. 189 препраща към текста на Франсиско ди Оливейра „Бразилската икономика: критика на дуалистичната логика“ („**Oliveira**, F., *A economia brasileira: crítica à razão dualista*“), който е с оригинална пагинация, но в бележката отново липсват посочени конкретни страници. И това не са единствените случаи на пропуски и грешки.

Труда на често използвания в изложението Елио Гаспари например е посочен като монография в пет тома и в бележка са дадени заглавията на отделните томове. И в бележките към текста, и в библиографията на с. 400 описаните години на издаване на всеки от отделните томове са абсолютно погрешни. Ще посоча като пример само последния от тях - колегата дава като година на издаване „*A Ditadura Acabada*“ 2002 г., докато всъщност първото издание на тома е едва през 2017 г. Това е може би най-шокиращата, но не и единствената грешка в описанията на посочени като интерпретативен източник книги. Цитираният на страници 14, 44, 124, 125 ... 286 и др. и в библиографската справка (с. 400) труд на Якоб Горендер „*Combate nas trevas*“ е посочен с година на издаване 1984, но всъщност първото издание на книгата е от 1987 г. Пропуски са налице и в описанието на цитирания на с. 10, 51, 52, 53, 56, 64 ... 98 и др. и на с. 399 в библиографската справка труд на Жорже Ферейра „1964: *O Governo do João Goulart: As lutas sociais no Brasil*“. Като година на издаване на

труда е посочена 2010, но първото му издаване е всъщност през 2014 г.; на с. 10, бел. 5 е пропусната първата част от заглавието „1964“, а навсякъде е пропуснато, че трудът всъщност е дело на двама автори - Жорже Ферейра и Анхела де Кастро Гомес (Jorge Ferreira и Ângela de Castro Gomes). Пропуск в добавянето на съавтор е налице и в описанието на цитираната в изложението (с. 14, 16, 17, 20 и др.) и в библиографията (с. 401) „История на Латинска Америка“, която е описана като труд на един автор – Мария Прадо (**Prado, M. L.**, *História da América Latina*, Rio de Janeiro, 2014), но всъщност тя има съавтор – Габриела Пелегрино (Gabriela Pellegrino).

Към вече споменатия проблем с описанието на интерпретативни трудове, се добавя много по-сериозния, според мен, проблем с **цитирането на първични източници**, работата с които е в основата на същинската изследователска и приносна част на една дисертация. В изложението често се цитират архивни документи от Националния архив на Бразилия в Рио де Жанейро (бел. 183 и 184, с. 76; бел. 185, с. 77; бел. 194, с. 79; бел. 280, с. 117 ... бел. 546, с. 240 и много други). Начинът на цитиране обаче не съответства на установените архивни и академични стандарти. В Бразилия, както впрочем и у нас, описанието на архивен документ следва някои общоприети принципи - Архив/Институция (абривиатура, ако има такава), фонд, серия, кутия, папка, документ, дата, т.е. Arquivo (или Instituição), Fundo, Série, Caixa / Pasta, Arquivo/Instituição) (sigla, se houver), fundo, série, caixa, pasta, folha (f.) (ако има страници/листове), documento, data. Илюстративен пример за проблемно описание е бел. 446 на с. 195: „Declaração do diretor do Banco Central sobre a redução da taxa de juros, 15 de setembro de 1966 - ERJ/6885231-CBN-09 – Arquivo Nacional - Governo Federal – Rio de Janeiro. Бележката посочва название и дата на използвания от автора документ, следван от код (възможен вътрешен идентификатор или инвентарен код), който сам по себе си не замества академичния модел (или архивната структура) на описание (включително за бразилския Национален архив). В контекста на Arquivo Nacional добавянето на „Governo Federal“ в тази и други подобни бележки е както концептуално неточно (тъй като архивът съхранява и други фондове), така и излишно (тъй като институцията вече имплицитно предполага федерално ниво).

Множество неточности и грешки са допуснати при цитиранията на медийни публикации като изворов материал. Особено отчетливо това може да се проследи в препратки към публикации във вестниците „Журнал ду Бразил“

и „Корейо да Маня“. Поради ограниченията в обема на формата „Становище“, не мога да изброя всички неточности (макар да съм ги регистрирала). Ще посоча само няколко, за да не бъде голословна. Бележка 130 на с. 56 например цитира публикация със заглавие „Basta!“ в „Журнал ду Бразил“ от 13 септември 1963 г. Описанието на източника обаче е некоректно и би могло да бъде подвеждащо – дисертантът посочва „Basta!, de 13 de setembro de 1963, Jornal do Brasil, ano XIX, edição 291“ [sic]. Тъй като „Журнал ду Бразил“ излиза от 1891 г., „ano XIX“ за вестника съответства на 1909, а не на 1963 г. Според дигиталния архив на „Jornal do Brasil“ за 13 септември 1963 г. годината на броя е LXXIII (73-та за вестника), а не XIX, а номерът на изданието (edição) за тази дата е 214 (00214 в дигиталния архив). В този смисъл цитирането в бележката на година XIX и брой 291 е некоректно и дори подвеждащо И това съвсем не е единствената некоректност в цитирането на материали от посочения вестник. Всъщност някои от линковете в цитиранията, препращащи към дигиталния репозиториум (Memototeca Digital) за вестници и списания на Националната библиотека на Бразилия изобщо не могат да бъдат използвани, защото дисертантът е пропуснал важна част (gov)от описанието на електронния адрес: <https://memoria.bn.gov.br/DocReader/> .... (виж напр. бележки 130, 226, 366. Некоректно се цитира публикация в пресата и в бележка 355 (с. 146), която препраща към публикация във в. „Корейо да Маня“ от 29 март 1968 г. и сочи като пореден брой на вестника (edição) 356. Дигиталният архив на бразилската Национална библиотека (memoria.bn.gov.br) обаче показва, че за посочената в бележката дата коректният пореден номер на вестника е 22999, а не 356. При това на първа страница на броя е публикуван материал със заглавие „Polícia militar mata estudante“, а не цитираното от дисертанта заглавие „Mataram um estudante“. Проблемни по подобен начин са цитиранията в бележки 365, 367, 484 и др.

Темата на дисертацията дава много благоприятни възможности за позоваване на публикации в пресата като изворова аргументация на авторите тези. Вместо да използва тези възможности пълноценно, авторът често предпочита да пише за отразени в пресата събития, но не чрез директно използване на първичните източници, а чрез коментирането на тези източници в интерпретативни трудове на други автори (виж например бел. 360 на с. 147). Също така, на с. 151 се анализират публикациите на Карлос Ейтор Кони в „Корейо да Маня“, но макар дигиталният архив на вестника да е достъпен

онлайн, колегата Диаш не препраща към нито една конкретна негова публикация.

Налице са пасажи от текста, препращащи към първични източници, които при проверка не изглежда да подкрепят конкретните твърдения, към които се отнасят, с достатъчна точност. Един от примерите в това отношение е **бел. 141** (с. 59), където текст в изложението коментира реакцията на Вашингтон на инициатива на президента Гуларт. Цитираният в бележката документ от Том 12 на Foreign Relation of the United States (FRUS), на който текстът се позовава обаче, описва разговор между американския президент Джон Кенеди и бившия (по това време) бразилски президент и тогавашен сенатор Жуселино Кубичек, чийто фокус не е някаква инициатива на Гуларт, а американските помощи за Бразилия посредством „Алианса за прогрес“. Сходен е проблемът и с друга препратка към документ от FRUS – **бел. 143** на с. 60.

Често текстът на дисертацията споменава или коментира даден първичен източник, но цитирането му в бележка включва линк към обща дигитална платформа и/или дигитална колекция, вместо към конкретен документ (виж напр. **бел. 524**, с. 232). Такъв подход не отговаря на изискването научното цитиране да осигурява еднозначна локализация на използвания документ и затруднява проверката на източника. Въпреки че повечето от цитираните източници са свързани с темата, неточностите, пропуските и несъответствията, допуснати при цитирането, както и наличното отклоняване от академичния стандарт за цитиране, затрудняват верифицирането на използваните източници и поставят под съмнение степента на независимо проучване от страна на дисертанта на източниковия фундамент на дисертационното изследване.

Имам известни резерви и към друг елемент от изследователската работа на колегата Диаш. В труда си тя посочва (с. 9) седем нейни **интервюта** със съвременници и участници в събитията от изследвания период, като част от изворовата база на труда и от критичното съпоставяне на изворови данни. Подобен тип първични източници биха могли да бъдат сериозен аргумент в полза на приносния характер на дисертацията и аз бях готова да използвам такъв аргумент. Само че за мое учудване приложенията (№ 3-8), касаещи интервюта: първо, не са седем, а шест (не открих приложение, свързано с интервю с Жозе Карлос Диас, макар името му да фигурира на с. 9) и второ, и по-важно, съдържат не текста на интервюта – транскрипция, запис или препратка към архивно хранилище, където се съхраняват, а кратки биографични

справки за хората, които са интервюирани. Отсъствието на надлежно документирани текстове на интервютата, лишава последните от стойност като първичен извор, тъй като не позволява проверка на достоверността и сравнение на интерпретацията с оригинала. Препратките към приложенията често илюстрират само общи текстове или кратка информация за събития (виж напр. бел. 481 на с. 212, бел. 493 на с. 219, бел. 565 и 568 на с. 248 ... бел. 709 на с. 311 и др.), ролята на интервюираните в които (или тяхната ретроспективна оценка за събитията) изобщо не става ясна. Поради гореизложеното, приложения 3 - 8 не допринасят с нищо за изясняване на дисертационната тема и според мен са излишни. Не намирам за необходимо (освен като „пълнеж на страници“) и включването в дисертацията на приложения 1 и 2 с биографични данни за Карлос Маригела и Карлос Ламарка, тъй като така или иначе изложението съдържа достатъчно информация за тях.

В чисто технически план бих препоръчала по-добро структуриране на библиографската справка (и замяна на раздел „Сайтове“ с раздел „Интернет източници“). С оглед на потенциална възможност за издаване на дисертацията като монографичен труд, бих препоръчала изчистване на текста от прекомерна употреба на думи като „кулминира/кулминират“, „дискурс/дискурсен“ и някои други заменяеми с български думи чуждици. Също така е необходима редакция на очевидно преводни фрази като „Идеята за броеницата срещу комунизма е внедрена в средната класа ...“ (с. 48), „Гуларт може да бъде разчетен като държавник“ (с. 72), „социалната ситуация в Североизтока ... би могла да се превърне в палец към революционна ситуация“ (с. 81), „Превратът ... е придобил характера на институционален и почти безкръвен превод на властта“ (с. 89) и др. подобни.

Авторефератът на дисертацията отговаря на академичните и законови изисквания и отразява коректно и в синтезиран вид съдържанието, най-важните изводи, научните приноси и публикациите по темата на докторската дисертация. Кремена Костадинова-Диащ има 5 излезли от печат и 2 приети за печат публикации по дисертационната тема, което отговаря на законите изисквания за защита на докторска дисертация.

Заключение.

Представената за защита дисертация има оригинален характер и отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република

България, на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ "Св. Климент Охридски". Отправените от мен критични бележки и препоръки не целят да омаловажат стойността дисертационния труд. Приемам посочения в автореферата основен научен принос на дисертацията като първото цялостно и систематично изследване на съпротивата срещу бразилската военна диктатура в българската историография. Обработен е наистина обширен фактологичен и историографски материал, въвеждат се в обръщение непознати, или малко познати, за българската академична аудитория изследвания на бразилски автори, изложението успешно комбинира емпирични данни и факти с концептуални анализи. Приемам за научно постижение и способността на колегата Дияш да се ориентира успешно в сложната чуждоезикова материя на едно интердисциплинарно академично изследване. Резервите ми са свързани с впечатлението за не достатъчно сериозна работа на дисертанта с архивни и документални източници и за по-скоро компилативен, отколкото стриктно изследователски характер на труда.

Надявам се по време на публичната защита дисертантът да разсее тези резерви и приемам, че на колегата Кремена Георгиева Костадинова-Дияш може да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“, в Професионално направление: 2.2. История и археология Научна специалност: Нова и най-нова обща история (Съвременна история).

15 февруари 2025 г.

.....
(доц. д-р Силвия Н. Александрова)